

RUSYA'NIN YENİ KUZEY KAFKASYA'SI İDİL-URAL BÖLGESİ

Mokhmad Akhiyadov - Burak Çalışkan

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Akhiyadov, Mokhmad. Çalışkan, Burak. "Rusya'nın Yeni Kuzey Kafkasya'sı: İdil-Ural Bölgesi", İNSAMER, 28.02.2020.

 Analiz

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Kuzey Kafkasya'da yaşanan savaş, ekonomik kriz ve küresel siyasette güç kaybı 1990'lı yıllarda Rusya'nın en önemli problemleri olarak gösterildi. Bu sorunlu süreç devam ederken 1999 yılında başbakan 2000 yılında ise Başkan olan Putin, iktidarı ile birlikte ülkenin var olan problemlerini Batı ile de işbirliği yaparak çözmeye çalıştı. Özellikle 11 Eylül sonrası değişen Amerikan siyasetinin yanında petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmasını da iyi değerlendiren Moskova, 2000'lerin ortalarına gelindiğinde belirli bir istikrar sağlamayı başardı. Buna rağmen 2008 yılında yaşanan küresel finans krizi ile birlikte Rus kamuoyunda mevcut rejime karşı ciddi bir muhalefet oluştu.

İç siyasette çeşitli sorunlarla karşılaşmaya başlayan Moskova, 2008 Gürcistan ve 2014 Kırım askeri müdahaleleri ile dış politikada

beklenmedik bir konum elde etti. Rusya'nın komşularına yönelik uluslararası hukuku ihlal eden bu müdahalelerine karşı Batı'nın pasif tavrı Moskova'yı cesaretlendiren temel unsur oldu. Söz konusu küresel sistemdeki bu boşluğun farkında olan Moskova, Eylül 2015'te Suriye'ye asker göndererek o güne kadar ki etki alanını yakın çevresinin oldukça ötesine taşıdı. Suriye üzerinden Ortadoğu politikalarında etkinlik göstermeye başlayan Rusya, Doğu Akdeniz ve Libya'daki mücadelenin de temel aktörlerinden biri haline geldi.

Son on senede Rusya dış politikada önemli kazanımlar elde ederken, iç siyasetteki pek çok problemini ise ört bas etmeyi başardı. Ülkede yaşanan ekonomik sorunlar, 2011-2013 yılları arasında hükümetin sert önlemlerine rağmen kitlesel gösterilere dönüştü. Ancak Rusya'nın en temel problemi, etnik ve dini çatışmaya

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

müsait demografisidir. Bu bağlamda uluslararası kamuoyunda Kuzey Kafkasya'daki sorunlar dillendirilirken, İdil-Ural bölgesi başta olmak üzere diğer etnik bölgeler göz ardı edilmektedir.

İdil-Ural Bölgesi

Ruslardan farklı olarak kendine has bir kültüre sahip olan, Moskova'nın Orta Volga, bölge halklarının ise İdil-Ural olarak adlandırdıkları alanda Rus olmayan altı cumhuriyet bulunmaktadır: Tataristan, Başkurtistan, Çuvaşistan (Türk Cumhuriyetleri), Udmurtya, Mordovya, Mari El (Fino-Ugor Cumhuriyetleri). Son yıllarda ulusal hareketlerin gündeme geldiği bu bölgede bağımsızlık arayışı yeni bir olgu değildir.

İdil-Ural bölgesinin Rusya'dan ayrı bir devlet olarak ortaya çıkma çabası daha 1918 yılında başlamıştır. Dış dünya ile sınırı olmadan bağımsızlık kazanamayacağını farkında olan bölge halkları, hemen güneyinde yer alan ve etnik ve dilsel anlamda bağı bulunan Kazaklarla önemli bir işbirliği içine girmiştir. Ancak uzun zaman geçmeden Beyaz ordu engeli ile karşılaşan bu halklar, Bolşeviklerle işbirliği yapmak zorunda kalmış buna rağmen devrimin başarılı olmasından sonra Komünist rejim verdiği bağımsızlık sözünü tutmamıştır.

Kazaklar ile İdil-Ural bölge halklarının arasındaki işbirliğini, kendisine tehdit olarak gören Ruslar, Stalin döneminde 1925'de Kazakistan'dan (bu dönemde Kırgızistan) Orenburg şehrini alarak Rusya'ya katmıştır. Böylece Kazaklar ile İdil Ural halkları arasında bir set yahut engel mahiyetinde Orenburg koridoru oluşturulmuştur. Bu halklar arasındaki yakın bağdan çekinen Moskova, ilk başta 30 km olan bu koridoru zamanla işgali daha da genişleterek iki katına çıkartmıştır.

1936 SSCB Anayasası ile birlikte özerk Cumhuriyetlerin statüsü üye devletler statüsüne yükseltilmiş ve isteğe bağlı olarak SSCB'den ayrılma hakkı tanınmıştır. Ancak bu hakkı kullanabilmesi için söz konusu cumhuriyetin üçüncü bir devletle ortak sınırının bulunması gerekmektedir. Bundan dolayı nüfus, yüzölçümü

gibi şartları karşılayan İdil-Ural bölgesindeki özerk cumhuriyetler, Orenburg koridoru yüzünden bu haktan yararlanamamıştır.

1980'lerde Sovyetler Birliği'nin çeşitli siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkları ile karşılaşması sonrası birlik içerisinde çeşitli ulusal bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu noktada Sovyetler Birliği dağılırken pek çok halk bağımsızlığına ulaşırken, İdil-Ural cumhuriyetleri Rusya içinde kalmıştır. Rusya Federasyonu'nun ilk Başkanı Boris Yeltsin'in 1990 yılında özerk cumhuriyetlere yönelik dile getirdiği 'Alabildiğiniz kadar bağımsızlığı' alın ifadesi, bu ulusal bağımsızlık hareketlerinin daha da hızlanmasına yol açmıştır. Bu süreç sadece Çeçenistan'da sıcak savaşa dönüşürken, Tataristan başta olmak üzere daha barışçıl yollarla Moskova'ya karşı özgürlük talep edilmiştir. Her ne kadar bölge halkları Moskova'dan bağımsızlığını kazanamasa da özellikle 2000'ler sonrası bu halklar arasında ulusal bağımsızlık hareketleri canlanmıştır.

İdil-Ural Bölgesindeki Ulusal Hareketler

1992'de Tataristan'da yapılan referandum ile başlayan bağımsızlık hareketi günümüzde de devam etmektedir. 2008'de resmi olarak kurulan ama sürgünde olan Tataristan hükümetinin en büyük amacı İdil-Ural bölgesinde bulunan altı cumhuriyetin Rusya'dan bağımsızlığını kazanmasıdır. Bu Tataristan hükümetinin temsilcileri diaspora olarak, Putin Rusya'sına karşı mücadelelerini sürdürmektedir.

Rus olmayan bu altı cumhuriyette yaşayan bölgenin yerel hakları, Moskova'nın asırlardır sürdürdüğü politikalarla kimi bölgelerde azınlık durumuna düşerken, kimi bölgelerde ise kültürel asimilasyona maruz kalmaktadır. Bu sebeple bölge halkları için temel mesele dil, din ve kültürlerini korumaktır. Bu anlayış bağımsızlık hareketlerini daha fazla gündeme getirmektedir. Bu mücadeleyi yürütenler, sürekli olarak Rusya tarafından baskılanmaktadır. Örnek olarak günümüzde Başkurt dili ve kültürünü korumayı amaçlayan barışçıl "Başkort" toplumsal

hareketinin faaliyetlerine karşı dava açılmıştır. Ayrıca 1990'lerden beri Başkurt asimilasyonuna karşı çıkan Ayrat Dilmuhammetov, halen mahkûm durumundadır.

Ayrıca İdil-Ural aktivistleri yurtdışındaki Rus diplomatik misyonlarında protesto gösterileri düzenlemektedir. Rusya'ya muhalif gruplar, sürekli olarak uluslararası insan hakları örgütleri ile bağlarını geliştirmektedir. Bu gruplar uluslararası kamuoyuna Orenburg'un tekrardan Kazakistan'a verilmesi çağrısında bulunmaktadır.

Moskova'nın bölgeye yönelik izlediği politikalar, ulusal bağımsızlık hareketlerini daha da aktif hale getirmektedir. Özellikle Putin'in 2018 yılında imzaladığı eğitim yasa tasarısının Rusça dışındaki resmi dilleri eğitim müfredatı içerisinde zorunlu olmaktan çıkarması, İdil-Ural bölgesindeki Rus olmayan halkların büyük tepkisini çekmiştir. 2019 yılında Udmurtlu bilim adamı Albert Razin, Rusya'nın dilini yok ettiği takdirde yaşamaya devam edemeyeceğini belirtip kendisini yakarak intihar etmiştir. Yaşanan bu dramatik protesto, bölgede tepkiye neden olmuştur. Bu olayın ardından Fino-Ugor cumhuriyetlerindeki aktivistler de ölen dillerini yeniden savunmak için daha da cesaretlenmiştir.

Ayrıca 16.yy. başlarında Rusların Altınordu'ya karşı kazandıkları zaferin yıl dönümünün

bölgede kutlanmasına da Tatar milliyetçileri tepki göstermektedir. Aynı şekilde 2019 yılında Korkunç İvan'ın heykelinin Çuvaşistan'a yapılması planı da milliyetçilerin protestoları ile durdurulmuştur.

Sonuç

İdil-Ural bölgesindeki cumhuriyetlerdeki etnik ve dini alanda yaşanan gelişmeler son dönemde hızla kötüye gitmektedir. Sonuç olarak bölgenin ikinci bir Kuzey Kafkasya olma yolunda ilerlediği öne sürülebilir.

Açık denizlere kıyısı olmayan bölgenin Volga nehri ve Volga-don kanalı sayesinde Azak, Karadeniz ve Hazar denizi ile ulaşım bağlantıları mevcuttur. Ülkenin petrol ve doğalgaz rezervlerinin önemli bir kısmı da bu bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle bölge Rusya Federasyonu'nun aşıl tendonu konumundadır. Bu halkların bağımsızlıkları karşısında engel olarak duran Orenburg koridorunun kalkması, Rusya'dan ayrılma yolunda ilk adım olarak gözükmektedir. Bunun sonucunda oluşturulacak olan bir İdil-Ural halkları-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kordonu, Moskova'yı bölgeden uzaklaştıracak bir süreci beraberinde getirecektir.

Son yıllarda sınır ötesi bir etki oluşturan ve yayılmacı bir politika izleyen Moskova, önümüzdeki dönemde kendi sınırları içinde bir hesaplaşma ile karşı karşıya kalabilir.